

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Разметаєва Андрія Сергійовича
«ОКУПАЦІЙНІ РЕЖИМИ У СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ
ПРОЦЕСІ: ПОЛІТИКО-ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 052 – Політологія

Ступінь актуальності обраної теми дослідження.

Актуальність проблематики дисертаційного дослідження детермінована тим, що російська-українська війна є одним із глобальних збройно-політичних конфліктів сучасності. З. Бжезінський у своїй «Великій шахівниці» відвів нашій державі особливе місце, вказавши, що незалежність України кинула виклик самій суті претензії Росії на те, що вона є богонатхненною прапороносицею спільної всеслов'янської ідентичності. У 2014 році Росією зроблено спробу реалізації власних неоімперських амбіцій, в результаті чого частина українських територій опинилася під окупацією, проблема існування якої залишається невирішеною. Саме цим і зумовлена актуальність дослідження проблематики окупаційних режимів у дисертаційній роботі Разметаєва Андрія Сергійовича.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Головним здобутком роботи є те, що вона стала першим дослідженням у вітчизняній політичній науці, у якій здійснено всебічне теоретичне і практичне осмислення такого суспільно-політичного феномену, як окупаційний режим.

Об'єктом дослідження дисертант визначив окупаційний режим як особливий тип політичних режимів, а предметом – окупаційні режими у сучасному політичному процесі в політико-інституційному контексті (с. 22).

Проаналізувавши актуальність проблематики та наявні теоретико-методологічні підходи до предмету дослідження, автор визначив ключові питання та поняття, навколо яких зосередив своє дослідження. Автор логічно

і послідовно розкриває зміст дотичних до обраної теми понять. Кожен із розділів завершується обґрунтованими висновками та відповідними посиланнями у тексті. Робота вирізняється опрацюванням значного масиву вітчизняних і зарубіжних джерел відносно поставленої проблеми.

Одним із важливих здобутків роботи варто відзначити концептуалізацію самого поняття «окупаційний режим». Автор визначає вказане поняття як особливий тип політичного режиму з набором специфічних акторів, головним серед яких є окупант – іноземна держава або міжнародна організація, що встановлює та здійснює пряме чи опосередковане управління територією іншої держави або нації, право на самовизначення яких отримало міжнародне визнання, без набуття ним суверенітету над цією територією (с. 60). Окремо слід відмітити комплексний підхід у формуванні автором запропонованого концепту, де автором розглянуто відповідний набір акторів, стратегій та ресурсів, правила гри (інститути) та контроль за їх виконанням. Зазначені елементи розкриті в наступних розділах дослідження, де автор здійснює більш глибокий аналіз та наводить достатні аргументи на підтвердження своєї теоретичної моделі.

Дискусійним, втім не менш цікавим і аргументованим питанням є позиція дисертанта щодо типологізації окупаційних режимів із застосуванням акторського підходу, що дозволило розподілити усі режими на три групи: державні, міжнародні, а також ті, що здійснюються за довіреністю. В результаті дисертантом включено до набору даних 24 кейси за період дослідження з 1991 до 2020 рр. На підставі запропонованого розподілу продемонстровано сучасні тенденції щодо зменшення кількості окупаційних режимів міжнародних організацій та, водночас, збільшення випадків проксі-окупацій (с. 80-81). Одним із пояснень цього феномену дисертант називає активне застосування сучасними окупантами стратегії кооптації, яка передбачає залучення місцевих еліт до управління окупованими територіями задля економії витрат на контроль ззовні (с. 90).

Окремої уваги заслуговує розкриття у роботі таких чинників стабільності окупаційного режиму, як колабораціонізм і опір місцевого населення. Дисертант формує власну модель опору на основі існуючих теоретичних підходів, однак, цілком слушно зауважує, що евристичний потенціал кожної з теорій опору залежить від емпіричної реальності конкретних окупаційних режимів (с. 124). Так, на прикладі Криму висвітлюються причини опору російській окупації з боку Меджлісу кримськотатарського народу. З іншого боку, автор відзначає роль колабораціонізму на окупованих територіях, при цьому, проводячи різницю між свідомими (ідейними) прибічниками окупаційної влади та цивільним населенням, змушеним співпрацювати з нею.

Викликають цікавість практичні рекомендації щодо державної політики протидії агресору, в залежності від імовірних сценаріїв трансформації окупаційних режимів у Криму та на Донбасі, запропонованих дисертантом (с. 188). Відповідні сценарії побудовані з урахуванням подібних історичних процесів в інших країнах, які відбувались після Другої світової війни, що свідчить про ґрунтовний підхід автора до політичного прогнозування.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.

Наукова новизна дисертаційного дослідження є аргументованою й переконливою та полягає у наступному:

- в ґрунтовному аналізі автором історичних джерел і поясненні генези феномену окупації, а також перипетій формування її цілісної політико-правової доктрини (с. 30-37);

- у запропонованій теоретичній моделі окупаційних режимів, яка базується на неоінституційному підході до політичних режимів, що дозволило визначити універсальні критерії явища, яке є предметом дослідження (с. 58-60);

- в оригінальній інтерпретації концепції «ефективного контролю», де здійснення окупаційної політики на підконтрольних територіях пов'язується з дотриманням «правил гри» місцевими акторами (с. 121);

- в емпіричній перевірці наукових пошуків автора через призму дослідження російських окупаційних режимів у Криму та на Донбасі, завдяки чому виявлені політико-інституційні особливості обох режимів, перший з яких вирізняється класичним способом прямого управління окупованими територіями, а в другому частина владних функцій делегована так званим «довіреною особам» (с. 166);

- у наборі можливих сценаріїв трансформації вказаних окупаційних режимів і практичних заходах, спрямованих на недопущення реалізації небажаних для держави України сценаріїв (с. 188-199).

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.

Основні наукові результати дисертації А. С. Разметаєва з достатньою повнотою викладені в опублікованих працях – 3-х статтях у наукових фахових виданнях України з політології (затверджених МОН України та включених до міжнародних наукометричних баз); 2-х статтях у періодичних наукових виданнях держав, які входять до Європейського Союзу; 4-х публікаціях збірників матеріалів конференцій різних рівнів. Усі статті та тези доповідей на конференціях підготовлено автором одноосібно та самостійно.

Дотримання вимог академічної доброчесності.

Під час вивчення тексту дисертації та наукових публікацій автора не було виявлено ознак порушення академічної доброчесності, а саме: академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації результатів дослідження. Посилання на бібліографічні джерела зроблені коректно, із зазначенням відповідних авторів, печатних видань та електронних ресурсів.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

У той же час, попри відзначені вище позитивні риси дисертаційного дослідження, слід зазначити наступні зауваження:

По-перше, при типологізації окупаційних режимів дисертантом обрано акторський підхід в якості домінантного без обґрунтування імовірних альтернативних критеріїв розподілу, наприклад, за цілями окупанта (гуманітарні, безпекові тощо), за ступенем втручання у політичну систему цільової держави (наприклад, у роботі побічно згадується сучасний феномен трансформаційних окупацій).

По-друге, віддаючи перевагу неоінституційному підходу, автор розглядає діяльність окупаційних режимів як певну механістичну взаємодію раціональних акторів, залишаючи поза увагою детермінованість їх поведінки соціокультурними чинниками.

По-третє, у своїх наукових пошуках дисертант використовує досить специфічний категоріальний апарат. Наприклад, автором здійснено спробу актуалізації стародавнього поняття «суверен», яке в сучасному політичному дискурсі майже не застосовується (с. 50). Більш вагомої аргументації вимагає застосування терміну «довірені особи» для позначення недержавних акторів, які здійснюють владні функції на окупованих територіях від імені та в інтересах окупантів, з огляду те, що в українському законодавстві використовується інший термін – «окупаційні адміністрації».

По-четверте, щодо Криму дисертант досить чітко та аргументовано визначає, коли саме РФ як окупаційною державою встановлено ефективний контроль (с. 131-133). Аналогічним чином й щодо подій в ОРДЛО слід було більш чітко визначити часові рамки окупації.

По-п'яте, при розгляді сценарію запровадження міжнародної адміністрації як варіанту деокупації Криму та ОРДЛО зроблено висновок про корисність для України досвіду таких адміністрацій у Східній Славонії (Хорватія) та у Східному Тиморі. Слід зауважити, що робота значно виграла б від детального розгляду прикладів міжнародних адміністрацій під егідою ООН та пояснення їх практичного значення для нашої держави.

Разом із тим, висловлені зауваження не зменшують наукової цінності дисертаційного дослідження А. С. Разметаєва і суттєво не впливають на позитивну оцінку дослідження в цілому.

Висновок.

Виходячи з актуальності теми, обсягу та рівня проведених досліджень, наукової новизни, теоретичної та практичної цінності отриманих результатів, аргументованості та об'єктивності висновків, особистого внеску здобувача, дисертаційна робота Разметаєва Андрія Сергійовича на тему «Окупаційні режими у сучасному політичному процесі: політико-інституційний вимір» відповідає вимогам Тимчасового Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167 (зі змінами і доповненнями від 9 червня 2021 року № 608), а її автор заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

Доктор політичних наук, професор,

завідувач кафедри політології філософського факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Олег БАТРИМЕНКО

Підпис зас. І. В.
Вчена рада
Караульова Н. В.
29.12 2021

